

Acija
ALFIREVIĆ*

EDVARD MUNCH I VLADIMIR VIDRIĆ AUTORI SLIKE I PJESME “GRIJEH”

Hrvatski pjesnik Vladimir Vidrić, koji je živio i djelovao u hrvatskoj modernini (i.e. secesiji u književnosti), i norveški slikar Edvard Munch, koji je pripadao europskoj modernini (obliku secesije, prema Nijemcima ekspresionizmu), ostavili su za sobom dva djela istoimenog naslova - “Grieh”.

U svom izlaganju osvrnula bih se na Vidrićevu manje poznatu pjesmu u njegovoj nevelikoj ostavštini i Munchovu manje isticanu sliku u njegovu velikom opusu te usporedila Vidrićev i Munchov ulog u europskoj/svjetskoj modernini (secesiji).

U australsku jesen, u ožujku 1988., u Umjetničkom centru Viktorije u Melbourneu ugledala sam jednu sliku od koje mi je zastao dah. Slika-litografija bila je 49.5 cm dugačka i 39.7 cm široka, a vijugavim linijama izvučenim tušem i litografskim krejom boje hrđe na japanskom papiru prikazivala do pojasa nagu djevojku dugačke, bujne kose, čije su se razrogačene oči isticale neobičnom zelenom bojom. Na dnu slike stajao je naslov “Grieh”, a u lijevom uglu potpis Ed. Munch.

Norveški umjetnik Edvard Munch na različite je načine potpisivao svoja likovna djela, pa me ovom slikom - toliko drugačijom i gotovo sporednom u njegovu velikom opusu, te dotad nevidenim potpisom - doveo u nedoumicu. Je li to onaj isti autor kojeg pri samom spomeni imena Munch automatski dovodimo u svezu sa slavnom slikom u temperi i pastelu “Krik” iz 1893., odnosno istoimenom litografijom iz 1895.?

Slika “Grieh”, koja me opčinila, zauvijek je učinila da i sama zgriješim te se uputim u nesvjesno bavljenje njome i usputno istraživanje njenog porijekla.

U zagrebačku jesen, u rujnu 1996., dopala mi je u ruke knjiga Vladimira Vidrića “Izabrane pjesme”, netom objavljena u Biblioteci Parnas Matice hrvatske, a koju je priredio akademik Ivo Frangeš. Družeci se ponovo s Vidrićem na strani 41. spomenute knjige zamijetih zaboravljenu pjesmu “Grieh”, koju bih ovdje navela.

* Mr. sc. Acija AlfIREVIĆ, prof., School of Slavonic and East European Studies. University of London, Senate House, Malet Street, London WC1E 7HU

GRIJEH

Ja vidim grijeh. Gle: gola, divlja hrid
I oblak tavan, vihorom raskidan,
A s hridi zublja. Krvav joj je žar,
I pada u noć i u okean.

U svjetlu zublje stoji djevojka,
O prsi stište veo razderan,
I groznu palu diže ko u snu,
A pogled joj je tmast i užasan.

Pred njom se svija svjež i krvav leš,
Razgaljen, bijel - i gavran klikće vran,
I negdje dal'ko zviždi oluja,
Ko da se smije demon razuzdan.

Poput Munchove slike, i Vidrićeva istoimena pjesma zaprepasćuje i opčinjuje svojim sadržajem. Prvo što se nameće zatečenom ljubitelju umjetnosti - likovne i umjetnosti riječi - jest pitanje: je li slučajno da su dva umjetnika iz različitih mjesta pod suncem mogli stvoriti istoimena djela?

Tražeci rješenja u Muchovu muzeju u Oslu, smještenom na mjestu nekadašnje kuće obitelji Munch, kustosica muzeja lakonski mi je odgovorila da je Munch bio dobro obaviješten o zbivanjima u drugim kulturnim sredinama i da je sigurno poznao pjesmu hrvatskog pjesnika? Međutim, Munchov je "Grijeh" nastao 1901., a Vidrićeva pjesma prvi je put objavljena u zagrebačkom "Vijencu" 1903. Ako u Vidrićevoj pjesmi pokušamo nazrijeti tragove Munchova kista, možemo ga zamijetiti samo u tri međusobno nepovezana stiha. Na samom početku prvog stiha:

Ja vidim grijeh.

Potom u prvom stihu druge, odnosno srednje strofe:

U svjetlu zublje stoji djevojka...

I u četvrtom, posljednjem stihu te iste strofe:

A pogled joj je tmast i užasan.

Za Vladimira Vidrića kritičari su tvrdili da je u svojim pjesmama opisivao tuđe slike, protiv kojeg su tvrđenja svojedobno ustali Vladimir Lunaček i Dragutin Prohaska; a Ivo je Frangeš u pogovoru prije spomenutog izdanja Vidrićevih pjesama blago primijetio kako je Vidrića slikarstvo bar toliko nadahnjivalo koliko i realni život te da su njegove pjesme neka vrsta "prepjevanih" slika.

Promatrajući Munchovu sliku i Vidrićevu pjesmu - a pod pretpostavkom da je Munchov "Grijeh" bio predložak Vidrićevu - primjećujemo da Vidrić nije samo "prepjevao" Munchovu sliku, nego je u iznošenju svog doživljaja premašio "okvir" slike.

Poput Munchove slike, Vidrićeva pjesma pobuđuje dojam o strahoti. No, dok je kod Muncha taj dojam prilično neodređen, kod Vidrića se nadovezuje na strahotu oblačne olujne noći kojoj se naslućuju grijeh, osveta i ubojstvo. Međutim, ni u pjesmi ni u slici nije jasno i precizno

izneseno o kakvu se događaju ili osjećaju radi. U Vidrićevoj pjesničkoj slici nabacane tamne i jarke boje oblikuju divlje hridi, raskidane oblake, krvavo svjetlo baklje koje se odsijeva na uzburkanoj površini mora, bijeli okrvavljeni leš, gavranove, oluju, a muškarac koji je vjerojatno obeščastio djevojku leži pred njom, osvetnicom, ubijen. Iz pjesme bi se - čak - mogla izvući "pouka": ovako se kažnjava grijeh.

Vidrić, koji je svoju pjesmu započeo stihom: "Ja vidim grijeh", kao da je "vidio" i iza onoga što prikazuje Munchova slika.

Koliko je dobro i točno Vidrić vidio, može se utvrditi pomoću nekoliko podataka iz Munchova života, a neki od njih podudaraju se i s događajima iz Vidrićeva života.

Edvard je Munch rođen 1863. u Lotenu u Norveškoj, u građanskoj obitelji. Norveška je u to doba siromašna zemlja s oko tri milijuna stanovnika, uglavnom poljodjelaca te nezamjetnim postotkom građanstva. Politički je Norveška bila u savezu sa Švedskom, a premda su se u vrijeme Munchova rođenja počeli javljati pokreti za oslobođenjem i osamostaljivanjem, nezavisnost je Norveška stekla tek 1905. godine. Godinu dana poslije Edvardova rođenja obitelj Munch seli u Christianiju, kako se do 1924. nazivalo Oslo. Njegov je otac bio liječnik i premda mu posao nije bio osobito uspješan, jer je uglavnom liječio siromašne u radničkim četvrtima grada, njihov je dom bio topla i kulturna sredina. Međutim, tragedija ga je pogodila tuberkulozom, od koje najprije umire Munchova majka - kad je on imao samo pet godina - što je ostavilo neizbrisiv trag na njegovoj psihi. Devet godina kasnije umire mu sestra Sofija, a nekoliko godina kasnije i brat Andreas, dok sestra Laura obolijeva od šizofrenije. Edvard Munch odrastao je u strahu od bolesti i smrti, o čemu je zabilježio:

Bolest, ludilo i smrt bili su crni anđeli koji su bdjeli nad mojom kolijevkom i pratili me cijeli moj život.¹

Brigu o obitelji preuzela je sestra Munchove majke, Karen Bjolstad, koja je poticala Edvarda da se crtajući i slikajući oslobodi tjeskobe i straha. Inače, ona je i sama bila talentirana slikarica koja je uspjela prodati i plasirati nekoliko svojih radova. Tijekom godina, a zbog preživljenih nesreća, dr. Munch postajao je sve više turoban, religiozan i puritanski nastrojen, te je između sina i oca sve više dolazilo do nerazumijevanja. Premda je Edvard neobično volio svog oca, nije s njim nikad uspostavio prisran kontakt i bio je veoma pogođen njegovom smrću.

1881. Munch upisuje Umjetničku školu u Oslu, a profesor mu je lokalni naturalistički slikar Christian Krohg. Oslo (ili Christianija) Munchove mladosti bio je mali provincijalni grad. Umjetnička aktivnost bila je vrlo ograničena, i većina umjetnika i pisaca izuzetnog talenta djelovala je u inozemstvu. Ali osamdesetih godina prošlog stoljeća počele su se događati mnoge progresivne promjene. Sve više umjetnika počelo se vraćati u Norvešku nakon završenih studija u inozemstvu, što je vodilo k inovacijama u umjetničkom životu, prvenstveno osnivanjem Jesenskog salona. Mladi su umjetnici - osim novih stilova u izražavanju - sa sobom iz inozemstva donijeli nove navike kavanskog života i nespunitih moralnih načela - posebno oni mladi umjetnici koji su se vratili iz Pariza, što je uvjetovalo osnivanje tzv. "Christijanskih bohema", društva koje je dobilo ime po istoimenom romanu Hansa Jaegera, duhovnog oca ovog društva. Jaeger je napadao moral buržoaskog establishmenta Osla, te zbog svojih otvorenih zalaganja za ateizmom, anarhiju i slobodnu ljubav (spomenimo se, ovdje, našeg Janka Polića Kamova, op. a.) dospio u zatvor. Većina ovih ideja privlačila je mladog Muncha jer su mu nudile alternativu, nešto drugo i novo, za razliku od puritanskih ideja njegova oca, a posebice Jaegerovo inzistiranje da nečija umjetnost treba proizlaziti iz osobnog života.

Od 1884. do 1885. Munch studira u Parizu, gdje dolazi u doticaj s impresionistima, u prvom redu s radovima Maneta, a impresioniran je i Rembrandtom i Velazquezom. 1889. godine u Oslu Munch priređuje svoju prvu samostalnu izložbu, koja je ujedno prva samostalna izložba ikad održana u Norveškoj; naime, dotad su se održavale samo skupne izložbe, kao već spomenuti jesen-

¹ Iz dokumenata izloženih u Munchovu muzeju (Munch-Museet), Oslo.

ski saloni u Oslu. Iste godine ponovo se vraća u Pariz, prekida s naturalizmom i prelazi na simbolizam, novi umjetnički pravac u Parizu, a studira u Bonnatovoj umjetničkoj školi. Pod utjecajem danskog pjesnika Emanuela Goldsteina Munch počinje pisati i - između ostalog - bilježi:

“Interijeri s muškarcima koji čitaju i ženama koje pletu, više se ne bi smjeli slikati. Trebamo slikati stvarne ljude koji dišu i osjećaju, pate i ljube. Volio bih načiniti cijele serije takovih slika. Ljudi će razumjeti njihovu sakralnost i skinuti svoje šešire kao u crkvi.”²

Prvo Munchovo sudjelovanje na jednoj inozemnoj izložbi bilo je u jesen 1892. u Berlinu, gdje su njegovi izlošci izazvali skandal. Kritičar “National Zeitunga” napisao je: “Svu tradiciju i ideale u umjetnosti E. Blunch (sic!) i njegovi kolege zaboravili su”.³ Loše kritike te reakcije akademika i starih članova berlinskog Udruženja likovnih umjetnika prouzročili su da se izložba zatvori sedam dana poslije otvorenja. Zatvaranje izložbe prouzročilo je razdvajanje mladih od starih i stvaranje berlinske secesije. A “Munchov slučaj” učinio je da je on postao slavan preko noći i potom pozvan izlagati u okviru novog secesionističkog pokreta, te između 1892. i 1895. živi i djeluje u Njemačkoj. Druži se sa Strindbergom i poljskim pjesnikom nadahnutim Nietzscheom, Stanislawom Prybyszewskim, čiji se simbolizam odnosno ekspresionizam duboko doimlju norveškog umjetnika i utječu na njegov rad. Tako su rođene, u Berlinu između 1893. i 1895. slike koje sadržavaju srž Munchova ekspresionističkog svijeta i koje su temelj njegove slave: “Glas”, “Madona”, “Vampir”, “Melankolija” i “Krik” - da spomenemo samo neke. Ove su slike sve bile prvi izrazi tema koje su ga nastavile opsjedati tijekom dugog života i kojima se uvijek iznova na novi način vraćao.

Spomenute slike koje spadaju u grupu koju je Munch kasnije nadopunivši je nazvao “Friz života” (ili “smrtna iskustva”, odnosno “Pjesma života, ljubavi i smrti”) izložene su i u Oslu, a kritičar Sorsen sa strahopočitanjem je napisao: “Ne bih dozvolio Edvardu Munchu da slika, ma koliko on to želio. Opasan je. Gleda pravo u nas, i okreće nas naglavce. Potom nas vješa na klin, i tamo visimo zauvijek”.⁴ U ovo vrijeme Munch putuje i dalje - u Pariz, gdje izlaže u secesijskim galerijama (L’Art Nouveau) i Salonu nezavisnih (Salon des Independants), te po Šanjolskoj i Italiji. Prati ga lijepa Tulla Larsen, kći uspješnog norveškog trgovca. Munch je o ženama imao sličan stav kao i Strindberg, što se očituje iz njegove bilješke:

“Svoju sam umjetnost uvijek stavljao ispred svega. Često sam osjetio da bi žene stale na put mojoj umjetnosti. Veoma rano sam odlučio da se nikad neću oženiti. Zbog inklinacije ludilu nasljedene od moje majke i oca uvijek sam osjećao da bi za mene bio kriminal upustiti se u brak.”⁵

Međutim, Larsonova i Munch se zaručuju, te je upravo ona poslužila kao model za sliku - litografiju “Grieh”, nastalu također u Berlinu. 1902. Munch sudjeluje na izložbi berlinske secesije, a potom između njega i Tulle dolazi do raskida. U trenucima očaja Munch ispaljuje pištolj i ranjava se u lijevu ruku. Iste godine javljaju se i prvi znaci psihičke poremećenosti. Pati za Tullom i u razdoblju od 1902. do 1908. nastaje slika “Saloma”, “Ubojica”, “Mržnja”, “Žudnja”, “Ljubomora I”, “Ljubomora II”, “Dva muškarca i žena” i “Smrt Marata”.

1908. doživljava živčani slom i do 1909. liječi se u klinici dr. Daniela Jacobsona u Copenhagenu. Izliječen vraća se u Norvešku, nastanjuje se blizu Osla - piše pjesme u prozi i skicira neke nikad dovršene drame. A na slikama koje tad stvara uglavnom dominira sunce. Spomenimo samo ono - najveće - koje dominira aulom Sveučilišta u Oslu. O tome je zabilježio:

“Na jedan posve brutalan način konačno sam odlučio obnoviti samoga sebe... nadajmo se da je ovo početak nove ere moje umjetnosti”.⁶

² Edvard Munch, *Friz života* (Livfriesens tilblivelse), Oslo, 1890., str. 1.

³ Iz dokumenata izloženih u Munchovu muzeju, Oslo.

⁴ Dyre Vaa, “Om Munch” (Čast Munchu), Farmadov božićni prilog, Oslo, 1968., str. 133.

⁵ Alver Gloersen, *Lykkehuset*, str. 19.

⁶ Iz dokumenata izloženih u Munchovu muzeju, Oslo.

Munch je umro u dubokoj starosti 1944. nakon što je još jednom bio uzročnikom skandala u Berlinu kad je Hitler 1937. konfiscirao njegove slike iz njemačkih zbirki proglašujući ih “degeneriranom umjetnošću” skupa s drugim ekspresionistima.

Vladimir Vidrić rođio se 1875. godine u Zagrebu, također u građanskoj obitelji, ali imućnijoj od Munchove jer mu je otac bio uspješan odvjetnik. Poput Norveške i Hrvatska toga doba nerazvijena je zemlja koja vapi za slobodom i odcjepljenjem od Austro-Ugarske. U Vidrića je šestoro djece, odgajanih po strogim, puritanskim pravilima pravničke obitelji; a kao i Munch, u djetinjstvu Vladimir doživljava smrt brata Nikole i znakove šizofrenije kod drugog brata Milivoja. Počinje pisati kad i Munch slikati, u djetinjstvu, i prvu pjesmu objavljuje 1889. u dačkom listu “Lovor”, koju potpisuje inicijalima V. V. Poput Muncha ni Vidrić ne može uspostaviti prisan odnos s ocem, štoviše očev ga autoritet sapinje i guši njegovu kreativnost.

1892. godine upisuje pravo u Pragu, ali se nakon prvog semestra na očevu zapovijed vraća u Zagreb, gdje studira od 1893. do 1895. godine. Politički se Vidrić iskazuje sudjelovanjem u demonstracijama za vrijeme boravka Franje Josipa I. 1895. g. u Zagrebu, noseći sveučilišnu zastavu na čelu povorke studenata koji su na Jelačićevu trgu spalili mađarsku zastavu. Istog je dana uhvaćen te na procesu osuđen na četiri mjeseca zatvora, koja je i odsjedio u Bjelovaru. Godine 1895./96. Vidrić je upisan na pravnom fakultetu u Grazu, dok je osmi semestar apsolvirao u Beču. Premda je bio najnadaniji student svoje generacije, stroge je ispite polagao veoma sporo, pa je doktorat postigao tek 1903. godine.

Kao pjesnik Vidrić se prvi put profesionalno javlja 1896. u “Vijencu” i to pod pseudonimom Trnivoj, nastalim tiskarskom grješkom umjesto Tmivoj. Vidrić je, kao i Munch, pripadao društvu bohema - književnika: Krnica, Domjanića i Đalskog te slikara: Čikoša, Krizmana i Račkog. 1903. kod Vidrića se javljaju prvi znaci psihičke bolesti. (Godinu dana ranije javili su se prvi znaci psihičke poremećenosti i kod Muncha, op. a.).

U jesen 1907. točnije 29. studenoga, Vidriću u vlastitoj nakladi izlazi prva (i jedina) knjiga “Pjesme”. 1908. Vidrić je primljen u Zavod za umobolne u Stenjevcu, iste godine kad i Munch doživljava živčani slom i biva, također, hospitaliziran. Ali, kad Munch izlazi iz klinike nadahnut suncem, u jesen 1909., Vidrić umire pomračena uma. Dr. Stjepan Orešković zapisao je kako je prije smrti Vidrić stao ukočen i gledao u sunce.⁷

Poetski opus Vladimira Vidrića i kritičari su osvjetljavali s razolikih gledišta. Neki su u njegovu stihu vidjeli parnasovske konstrukcije larpurlartizma i parnasovsku slikovitost bezosjećajne ljepote. Drugi su pod helenističkim ruhom Vidrićeva stiha otkrivali dekadentno-aristokratski vers koji se izgubio u vještom fabuliranju, ponekad s rezonancom simbolizma. Neki su, opet, uočili hrvatski pejzaž, živu i tragičnu sudbinu hrvatskog čovjeka, pa čak i satirični odnos prema negativnim pojavama društvenog života. Zapažali su i osobni govor pjesnika o svojoj vlastitoj sudbini, njegovo inkliniranje mraku. Uistinu, žarište Vidrićevih slika općenito sunčano je

Edvard Munch: *Grieh* (litografija), 1901.

⁷ Vladimir Vidrić, *Sabrane pjesme*, uredio Dragutin Tadijanović, A, Zagreb, 1969., str. 308

i blistavo, ali se osjeća porub mraka i boli. Pjesnik kao da je sklonište svojoj poremećenoj psihi tražio i nalazio u izletima u prošlost, u prirodi kao nasukanoj potrebi, jedinom izlazu iz tjesnaca strahova i boli. Osupnut susretima s čudovištima u svojoj nutrini i ljudima koji su ga okruživali, Vidrić kao da se skrivao iza predočenih slika. A kad je “prepjevavao” slike omiljenih mu slikara, kao da se slobodno, bez okova prepuštao demonima.

Vidrićev je izraz zbijen, očito u nastojanju da mu slike budu pregledne i jasne. U svom eseju “Halucinantni vid Vidrićeve poezije” Živko je Jeličić originalno primijetio da je “zarobljena Vidrićeva ličnost kreirala zarobljeni Vidrićev stih”. Međutim, za neke njegove pjesme kritičari tvrde da je u njima koješta samo nabačeno te da ne daju odgovora na pitanja koja izazivaju. Takva je, prema Barcu, i pjesma “Grijež”. Dok je A. B. Šimić, koji je na svoj način analizirao pjesmu, tvrdio da u “Grijehu” pretežu slikarski elementi i da cijela pjesma djeluje kao opis slike ondašnjih naših slikara. Šimićeve primjedbe su otprilike ove: “Vidrić ne slika čistu sliku kako bi to činili Parnasovci, jer njemu se nije činila dovoljnom za pjesmu samo ta konstatacija, da kraj hrđi stoji djevojka s “palom” pred krvavim lešom. Jer ta konstatacija još nije nikakva pjesma. Ali ni ono što Vidrić dodaje toj konstataciji, ne stvara nikakvu pjesmu. - To što Vidrić čini od jednog prizora (koji prosto konstatiran nije još pjesma), samo je pjesničko kićenje. Te riječi “pjesnički iskititi”, “pjesnički reći”, koje se upotrebljavaju još od ilirizma do danas, baš dobro označuju takvo pjesnikovanje. Pjesničko kićenje je govoriti fraze ili klišeje. Na primjer, kao u toj pjesmi: jer se govori o lešu, mora se iz pjesničkog rekvizita izvući i gavran (koji je još i “vran”, ako treba radi rime) i jer se govori o zločinu (ili “grijehu” kako to veli “poganin” Vidrić), mora se umiješati i demon, i to tako nespretno, da mora da

Negdje daleko zviždi oluja,

*Kao da se smije demon razuzdan...*⁸

Antun je Barac, ipak, psihološki pokušao protumačiti pjesmu tvrdeći da činjenica što je u njoj “sve nekako nabačeno, nejasno, sablasno obojeno, pokazuje kako je Vidrić - inače staloženi, harmonični Vidrić - imao časova, kad je u mašti gledao neke čudne geste, krvave boje, čuo jauke, i doista osjećao blizinu demona, koji se razuzdano smije. Kao da je u svojoj podsvijesti i u vrijeme potpune normalnosti osjećao nešto, što mu se cinički i nasmijsano prijeti uništenjem. I nema li to veze s onim, što je kasnije, u bolnici, govorio liječnicima, kako neprestano čuje neke glasove i kako i danju i noću vidi “čudna, fantastična strašna bića. Lica nakostrušenih kosa cere mu se, smiju i uznemiruju ga...” Što je, uostalom, i izrekao u zadnjem stihu pjesme:

*Ko da se smije demon razuzdan*⁹

A. B. Šimić, koji je kritizirao Vidrićev “Grijež”, izrazito je stvarao na putanji ekspresionizma. Prisjetimo se njegovih pjesama “Ljubomora I”, “Ljubomora II”, “Ljubomora III” i “Moja draga prijatelj i ja” te istoimenih slika Edvarda Muncha nastalih od 1902. do 1908. - “Ljubomora I”, “Ljubomora II” i “Dva muškarca i žena”. Radi li se o slučaju ili su odnosi umjetnosti riječi i drugih umjetnosti ipak raznovrsni i složeni?

Primijetili smo da je Vidrić u iznošenju svog doživljaja premašio “okvir” Munchove slike. Naslutio je događaj koji se zbio godinu dana prije objavljivanja svoje pjesme “Grijež” - pokušaj samoubojstva Edvarda Muncha nakon svađe s Tullom Larsen 1902. Munchove slike potom nastale - jer, kako je jednom napisao: “Ne slikam ono što vidim, nego ono što sam vidio”¹⁰ - “Ubojica” i “Smrt Marata” 1907. eksplicite prikazuju ono što je Vidrić u svojoj pjesmi vidio: okrvavljeni muški leš i djevojku-ubojicu nad njim.

Munchova litografija “Grijež” - za razliku od njegovih drugih slika - u svom je izrazu naturalistička, ali sa strukturom karakterističnom za secesiju, čiji utjecaj nije mimoišao ni njega: viju-

⁸ Vladimir Vidrić, *Poezija*, priredio Dalibor Cvitan, Mladost, Zagreb, 1985., str. 137.

⁹ Isto, str. 170.

¹⁰ Iz dokumenata izloženih u Munchovu muzeju, Oslo.

gave linije, specifične boje na japanskom papiru, dekorativnost i koncept lika žene promijenjen iz nježne dame u grješnicu, i još dalje do vampira, ubojice, Salome.

Međutim, Vidrićeva pjesma "Grijež" - za razliku od njegovih ostalih pjesama - bliža je ekspresionističkim pjesmama, u kojima se nižu bez jake unutarnje veze, a služe za pojačanje grotesknog raspoloženja stravičnosti, prvo u nastalim obrisima te potom u sve bližem približavanju strašnog.

Vidrić je na svojim pjesmama dugo i pomno radio; Munch je stvarao brzo - "Moji živci su moja umjetnost"¹¹ - govorio je, ali često se vraćao istoj temi.

Osim slikanja Munch se bavio i književnom djelatnošću. U slučaju Munch-Vidrić, zanimljiva je još jedna podudarnost: na kraju Vidrićeve zbirke pjesama nalazi se pjesma s francuskim naslovom "Adieu", koja je prvi put objavljena u knjizi i ima znamen epiloga. Prema Lunačeku, Vidrić je već oko 1902. godine kazivao prijateljima, ali je htio da mu ova pjesma bude na kraju zbirke. Pretpostavljam da svi znademo Vidrićevu pjesmu "Adieu" te je ovdje ne bih navodila. Munch je, vraćajući se često istim temama, a pritom upotrebljavajući različite motive i tehnike, znao ponekad tekstom ilustrirati-nadopuniti svoje likovne radove. Tako 1890. olovkom crta sličicu 27 cm dugačku i 20,5 cm široku, koju imenuje francuskim "Adieu". Kasnije joj dodaje podnaslov "Poljubac", a zatim nastaje čitav ciklus slika u bakrorezu i drvorezu s istim naslovom "Poljubac". Prvi nastali crtež Munch je popratio svojom pjesmom u prozi koju bih u svom prijevodu pročitala.

EDVARD MUNCH

ADIEU

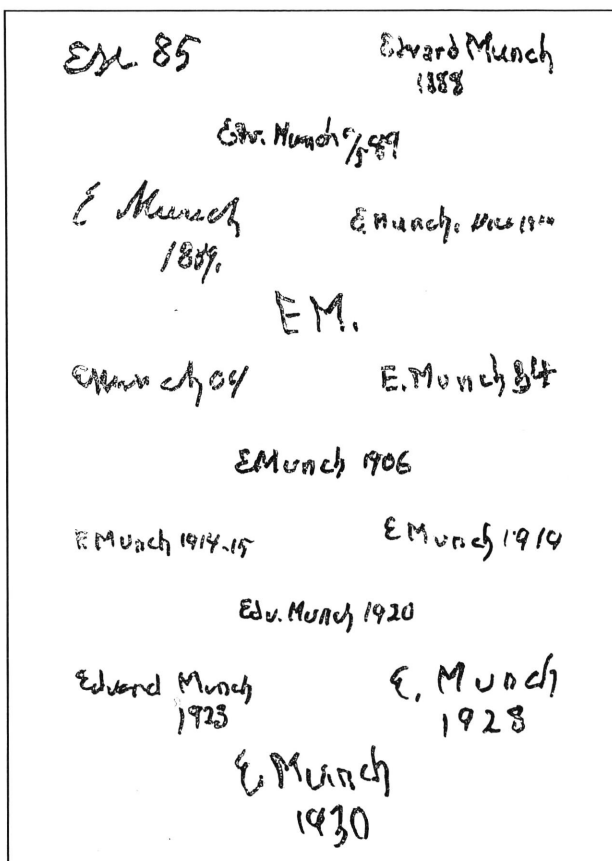
*Moram ići uskoro rekla je postaje tako mračno -
Stajao je na trenutak ne znajući što bi trebao reći ili učiniti -
Onda je podigao ruku -
Adieu -
Adieu -
Otišla je spuštene glave - ostao je na istom
mjestu gledajući bespomoćno za njom
Onda se iznenada okrenula i prišla k njemu
Oh - tako boli - tako boli što se moramo rastati
Još ga je jednom uzela za ruku Obujmio ju je pažljivo
oko struka Ispružila se prema njemu - bliže
njemu
I nije više vidio, nije mislio, nije čuo -
kao da ga je nešto čudesno obuzelo
Osjetio je tople usne u predjelu svog vrata - mokr
obraz na njegovom - njegove usne potonule u njene
Otvorio je oči i sreo dva tamna oka koja
su gledala u njega
Htio je plakati ali i uživati
Prošlo je
Uzela ga je za ruku i šapnula onda adieu -
tako tužno i tiho*

¹¹ Isto.

Vidrićevu pjesmu "Adieu" znademo, kao i manje-više sve o njoj, dok Munchova predstavlja iznenađenje i još čeka na analizu. Uočava se, međutim, automatsko pisanje bez interpunkcije - osim dva zareza i crtica - koje kao da odvajaju sekvence prizora, jer i Munchova je pjesma - poput većine Vidrićevih - slika. Dok je Munch sam znao reći da su njegove slike pjesme i simfonije, njegovi dnevni, djeca - a ponekad - i prijatelji, ovisno o raspoloženju.

ZAKLJUČAK

Edvard Munch i Vladimir Vidrić umjetnici su koji su djelovali na prijelazu stoljeća u godinama kad se u Europi zasićenoj realizmom i naturalizmom javljaju novi pokreti i pravci obnove u umjetnosti. I Munch i Vidrić potjecali su iz malih kulturnih sredina - na periferiji pojava i događanja ovih modernih pokreta - međutim i Norveška i Hrvatska primile su te strane utjecaje upravo zahvaljujući svojim samoniklim talentima kao što su Munch i Vidrić.

Edvard Munch je na različite načine potpisivao svoje likovne radove

*Edvard Munch:
Adieu
(crtež olovkom),
1890.*

Jesu li znali jedan za drugog - nisam uspjela otkriti.

Munch je napisao:

“U mojoj umjetnosti pokušao sam objasniti

sebi život i njegovo značenje

Također sam pokušao pomoći drugima

da pojasne svoje živote”¹²

U svojoj je poeziji Vladimir je Vidrić također pokušao objasniti život i njegovo značenje, a i dalje nam pomaže u pojašnjavanju svojih života. Jer, umjetnina se ostvaruje onda kad u individualnom doživljaju umjetnikovu možemo osjetiti nešto vlastito - drhtaj vječnosti, drhtaj svemira.

Literatura

Antun Barac, Vidrić, Zagreb, 1940.

John Boulton Smith, Munch, Phaidon, Oxford, 1977.

Živko Jeličić, Eseji, Književni krug, Split, 1984.

Arve Moen, Edvard Munch/Age and Milieu, Forlaget Norsh Kunstreproduksjon, Oslo, 1956.

Ragna Stang, Edvard Munch/The man and the artist, Gordon Frazer, London, 1979.

Bente Torjusen, Words and Images of Edvard Munch, Thames and Hudson, London, 1986.

Vladimir Vidrić, Izabrane pjesme, priredio Ivo Frangeš, Matica hrvatska, Zagreb, 1996.

Vladimir Vidrić, Poezija, priredio Dalibor Cvitan, Mladost, Zagreb, 1985.

Vladimir Vidrić, Sabrane pjesme, uredio Dragutin Tadijanović, A, Zagreb, 1969.

Rene Wellek and Austin Warren, Theory of Literature, Penguin Books, Harcourt Brace, New York, 1949.

Acija AlfIREVIĆ

EDVARD MUNCH AND VLADIMIR VIDRIĆ, THE AUTORS OF THE POEM AND THE PAINTING “THE SIN “

Croatian poet Vladimir Vidrić, who lived and worked during the time of Croatian modernism (i.e. secession in literature) and the Norwegian painter Edvard Munch, who belongs to European modernism (the form of secession according to the German expressionism) left behind two works of art of the same title “The sin “.

The article comments on a less known poem of the small heritage by Vidrić and a less famous painting of the great opus by Munch and would like to compare the commitment to European/world modernism of both Vidrić and Munch.

¹² Gradska umjetnička zbirka - Oslo (Oslo Kommunes Konstsamlinger), br. 45

